

STELIAN DUMISTRĂCEL ȘI ELEGANȚA POLEMICII

ILIE RAD*

În 1978 eram student în anul III la Facultatea de Filologie a Universității clujene (numele „Babeș–Bolyai” dispăruse subit din denumirea oficială. Gurile rele spuneau că, la o „vizită de lucru”, Ceaușescu se încurcase în pronunțarea numelui „Bolyai” și a dispus renunțarea la denumirea „Babeș-Bolyai”, ceea ce nu prea cred, pentru că simultan a dispărut și numele lui Cuza din denumirea Universității ieșene. Era vorba, mai degrabă, de eliminarea oricăror nume proprii, pentru a rămâne în memoria oamenilor doar unul singur, hai două: al dictatorului și al consoartei sale!).

Eram, așadar, student, când, la un curs de dialectologie, eminentul nostru profesor Romulus Todoran, dându-ne bibliografia aferentă cursului, a amintit și de lingvistul Stelian Dumistrăcel, coautor al *Noului Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina*. Cred că tot cam atunci ne-a recomandat și recent apăruta lucrare a aceluiași specialist, *Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978). Eu nu eram atras în mod deosebit de lingvistică, interesul meu mergând mai degrabă spre istorie și critică literară, dar am reținut numele unuia dintre autorii citați, dintr-un motiv... literar: vedeam în numele de familie *Dumistrăcel* un fel de diminutiv, cu toată aura de gingășie și tandrețe pe care o au diminutivele în literatura noastră populară, de pildă¹.

Anii au trecut, iar eu am uitat multe din noțiunile de dialectologie, am uitat de linia Jireček, de dialecte, de graiuri, de autorii lucrărilor de profil etc. A venit Revoluția din decembrie 1989, după care, cum ar spune Geo Bogza, „s-au întâmplat atâtea în jurul nostru și cu noi”. În 1995 am devenit lector la tânăra Facultate de Științe Politice și Administrative, din cadrul Universității „Babeș–Bolyai” (între timp se revenise la vechea denumire), iar patru ani mai târziu,

* Universitatea „Babeș–Bolyai”, Cluj-Napoca, str. Mihail Kogălniceanu, nr. 1, România.

¹ De altfel, Iorgu Iordan, în *Dicționar al numelor de familie românești* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, s.v.), explică numele de familie *Dumistrăcel* ca fiind „contaminat, se pare, cu un derivat al lui *Istrate*”, desigur, cu participarea sufixului diminutival – precum în *Floricele, Petecel, Petricel, Burlăcel, Buricel* ș.a.

în 1999, am publicat volumul *Stilistică și mass-media. Aspecte ale experienței jurnalistice*, prefață de prof. univ. dr. G. Gruică, Cluj-Napoca, Editura Excelsior, 1999, un curs universitar, primul curs tipărit de un cadru didactic de la tânăra noastră facultate. Cartea fusese „sponsorizată” (termenul abia intrase în uz!) de Fundația Soros pentru o Societate Deschisă, iar prin contract am cedat Fundației o parte din tiraj, care l-a repartizat persoanelor potențial interesate.

În cursul respectiv, într-un capitol despre înfracțiunile stilistice din presă, am abordat și fenomenul cacofoniei, puțin cercetat în vremea „epocii de aur” (dacă epoca era de „aur”, se înțelegea că și limba era „de aur” – în fapt, era „de lemn”! –, iar o asemenea limbă nu putea avea păcate „stilistice”, pe care abia după 1989 le-am putut evidenția în voce). Ilustrând fenomenul cacofoniei, scriam, între altele: „Interesant e faptul că se găsesc numeroase cacofonii chiar în lucrările unor lingviști, care ar trebui să fie extrem de sensibili la acest fenomen. Iată doar câteva exemple: «Acum facem, cu Naum, o cărticică, care să fie un Vademecum ortografic», scrie Sextil Pușcariu în jurnalul său (cf. Magdalena Vulpe, în *Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor*, Iași, Editura Institutul European, 1992, p. 49); «Alegerea lui George Vraca ca exponent...» (Flora Șuteu, *Dificultățile ortografiei limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 51); «ea provocând aceeași indispoziție afectivă în opinia publică, ca și scrierea român, Romînia» (Ion Calotă, *Controverse ortografice*, în «Limba română», anul XLI, nr. 4, 1992, p. 210)”.

În concluziile studiului meu, reveneam asupra unor cacofonii săvârșite de alți lingviști: „Cu toate acestea, pare cel puțin ciudat că se pot întâlni cacofonii chiar și în lucrările de specialitate ale unor lingviști. Astfel, alături de exemplul din Sextil Pușcariu, amintit deja², iată ce putem citi în prefața unui *Dicționar de sinonime*: «Apropierea geografică, ca și relațiile culturale mai depărtate, se reflectă și în lexicul românesc» (Gheorghe Bulgăr (și un colectiv), *Dicționar de sinonime*, București, Editura Științifică, 1972, p. 8). Într-o altă lucrare, o altă «surpriză»: «A da iama are ca model o expresie turcească care se traduce prin...» (Stelian Dumistrăcel, *Lexic românesc. Cuvinte. Metafore. Expresii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 14). Exprimarea cacofonică poate constitui, în operele literare, și un mijloc de caracterizare a personajelor (mă gândesc la Caragiale, Tudor Mușatescu ș.a.). Un memorialist spunea, referitor la profesorul Mihail Dragomirescu, că era «vorbitor și chiar scriitor, trecând cu superioară neglijență peste rigoarea expresiei, luneca cu [sic!] o stupefiantă perseverență în greșeli de acord gramatical, cascada de pronume relative (*care, cari*) și cacofonii» (N. Mihăescu, *Dinamica limbii române literare*, București, Editura Albatros, 1976, p. 73)”.

² În paragraful dedicat diversității cacofoniilor, scriam despre cacofonia **ca-cu**: „Petrolul [echipa de fotbal – n.n.] nu se poate împăca cu o astfel de situație”. Asupra acestui tip de cacofonie a atras atenția și Sextil Pușcariu, în cunoscuta sa lucrare *Limba română*: «După conjuncția **ca** nu întrebuițăm pe *cuvânt*, ca să evităm cacofonia». Culmea este că, doar cu vreo câteva pagini înainte, lingvistul însuși făcuse următoarea cacofonie: «Chiar și oamenii culți se lasă influențați de simțul lor etimologic în trebuința de a explica **cuvintele**».

Cum se vede, în lista unor lingviști și oameni de cultură (Sextil Pușcariu, Flora Șuteu, Gh. Bulgăr, Mihail Dragomirescu, Ion Calotă), în scrisul cărora se strecuraseră o serie de nevinovate cacofonii, l-am trecut și pe Profesorul Stelian Dumistrăcel.

Nu-i trimisesem cartea mea Domnului Stelian Dumistrăcel, pe care nu îl cunoșteam, dar probabil că aceasta îi parvenise grație Fundației Soros. În orice caz, la câțiva ani după aceea, mai precis în noiembrie 2006, când aveam să organizez, la facultatea noastră, cel de-al V-lea Simpozion Național de Jurnalism, cu tema *Stil și limbaj în mass-media din România*, între invitați (alături de alți lingviști și oameni de cultură reputați: Maria Cvasnîi Cătănescu, Nicolae Felecan, Oliviu Felecan, Ionel Funeriu, G. Gruică, Theodor Hristea, Dumitru Irimia, George Pruteanu, Ioana Vintilă-Rădulescu, Rodica Zafiu ș.a.) s-a numărat și Domnul Stelian Dumistrăcel, deja profesor asociat la Departamentul de Jurnalistică al Facultății de Litere din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și cadru didactic titular la Facultatea de Litere a Universității „Dunărea de Jos” din Galați. Domnia Sa a ținut atunci comunicarea „*Radio șanț*” și „*Zvon-press*” ca markeri ai comunicării fatice în satul global, publicată apoi în volumul coordonat de mine, *Stil și limbaj în mass-media din România*, Iași, Editura Polirom, 2007, p. 231–246.

Dar Domnul Profesor Stelian Dumistrăcel m-a cucerit cel mai mult cu volumul *Până-n pânzele albe. Expresii românești. Biografii – motivații* (2001), una din cărțile mele de „noptieră”, pe care o consult ca pe un dicționar, pentru că scoate la iveală miracole neștiute ale limbii noastre.

Cu ocazia simpozionului de la Cluj-Napoca, din 2006, de care vorbeam, Domnul Profesor Stelian Dumistrăcel mi-a oferit un exemplar din recenta carte a Domniei Sale, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, Iași, Editura Institutul European, 2006, spunându-mi, cu un zâmbet cordial, că scorul între noi este de *unu la unu!*

Într-adevăr, în cartea respectivă, Domnia Sa, ocupându-se de tipologia titlului jurnalistic, a comentat și studiul meu despre acest subiect, publicat în *Manualul de jurnalism* coordonat de Mihai Coman. Iată ce scrie Profesorul Dumistrăcel, în capitolul intitulat *Tipologia titlurilor*: „Ca o problemă de principiu, trebuie să remarcăm absența, până acum, a unei clasificări satisfăcătoare a titlurilor din presă. În diferite exegeze s-a acordat atenție unor aspecte din perspectiva evoluției domeniului și unor probleme de teorie (concept, legătura dintre titlul și conținutul articolului). Ne referim, în primul rând, la Ilie Rad, în paragrafe din *Titlul*, p. 146–162 (cu o selecție bibliografică reprezentativă). Dar, deși *Tipologia titlurilor* constituie preocuparea expresă a celei mai cuprinzătoare secvențe a acestui capitol din Coman, *Manual*, I, înregistrarea și prezentarea comentată a diferite *tehnici de redactare* a titlului, enumerate ca 11 tipuri (la care se adaugă și variații de formă semnalate în paragraful «alte categorii»), suferă de o oarecare imprecizie terminologică și a planurilor. În primul rând, nu este clar ce poate însemna imposibilitatea de a face o «clasificare exhaustivă»: *clasificarea* implică deja exhaustivul, deoarece reprezintă

împărțirea sistematică, gruparea riguroasă, după criterii esențiale, iar adj. *exhaustiv* ‘complet, în întregime’ califică doar epuizarea unui subiect, a unei materii (așadar, în cazul de față, numai enumerarea ar putea, eventual, râvni la exhaustivitate). În al doilea rând, motivele invocate de autor, «*multitudinea criteriilor* și a bogatului material factic ce se oferă cititorului» (*loc. cit.*, p. 160; sublinierile din citate ne aparțin), constituie elemente de rang diferit. Dacă materialul factic, bogat, dar mai ales foarte variat ca expresie, descurajează, într-adevăr, o înregistrare exhaustivă, cu totul altfel se prezintă lucrurile în ceea ce privește «criteriile» în vederea propunerii unei tipologii, care pot fi stabilite de cercetător pornind de la elemente de fond și de formă, subsumate pragmaticii comunicării [...]. Din această optică, într-o enumerare ce se vrea tipologică nu pot fi tratate, ca subdiviziuni cu statut egal (pretinse) specii cum ar fi «titlul clasic, tradițional» (1) și «titluri bazate pe jocuri de cuvinte» (2), «~ care exploatează valorile stilistice ale unor semne de punctuație» (4), «~ care utilizează rimele» (6) etc., după cum nu se află pe același plan cu oricare din cele amintite nici alte categorii: [a] «titlurile-citat» (3), «titluri care parafrazează» (5); [b] «titlurile interogative sau exclamativ-imperative» (8); [c] «titluri defective de predicat» (9); [d] «titluri evazive, care derutează cititorii» (11; corect: «care îi derutează pe cititori»). Împărțirea «fără rest» presupune faptul ca, de fiecare dată, în funcție de fiecare criteriu, să se opereze cu categorii ce se exclud; de exemplu, titlului «clasic, tradițional» trebuie să-i fie opus cel «ne-clasic, inovativ» (și, aici, ar putea fi cuprinse multe dintre tipurile enumerate mai sus), titlului «citat» (și, parțial, celui care numai «parafrazează»), cel... redactat (în întregime) de gazetar etc. De asemenea, pe alt teren (cel redacțional-tehnic) se situează apariția titlurilor «asociate cu supratitluri și cu subtitluri» (10). Ocupându-se, fără greș, doar de *Retorica titlurilor*, Rodica Zafiu analizează, preponderent, resursele exprimării din puncte de vedere variate: efecte prin construcția gramaticală, prin constituenți lexicali, elemente de «poetică», de prozodie etc. Dar, în plus, deși *en passant*, aspectele examinate sunt proiectate, cu pătrundere, într-un cadru general al tipologiei, deoarece autoarea se raportează și la «genuri de discurs», la modalități de formulare, ca și la ceea ce numim «registru comunicării» (Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București, Editura Universității din București, 2001, p. 11–23)” (Stelian Dumistrăcel, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, ed. cit., p. 115–117).

Așadar, atunci am priceput de ce Profesorul Stelian Dumistrăcel, folosindu-se de o expresie preluată din sport („scorul este *unu la unu*”), domeniu căruia îi este atât de specific fairplay-ul, mi-a dat, peste ani, o elegantă replică. Domnia Sa nu a catalogat în niciun fel tipologia titlului întocmită de mine (în afara mențiunii că „suferă de o oarecare imprecizie terminologică și a planurilor”), dar opinia rezultă, indirect, din comparația cu clasificarea Rodicăi Zafiu: „Ocupându-se, *fără greș*, doar de *Retorica titlurilor*, Rodica Zafiu analizează...” [subl. n.].

Am ținut să subliniez acest detaliu, care spune multe despre relațiile dintre doi oameni, care au devenit, odată cu trecerea timpului, prieteni adevărați. Este o

prietenie care mă onorează, materializată în schimbul de cărți și de scrisori (din păcate doar electronice!) sau în invitarea reciprocă la comisii de doctorat (am făcut parte, în decembrie 2010, din comisia de doctorat a lui Marius-Adrian Hazaparu, alături de Domnia Sa, împreună cu profesorii Eugen Munteanu, Rodica Zafiu și Dan Stoica).

Sunt bucuros că Domnia Sa face parte din seria marilor intelectuali ieșeni pe care am avut onoarea să-i cunosc și care mi-au fost ca niște măștri: Iorgu Jordan (ieșean la bază), Constantin Ciopraga, Mihai Drăgan, Dumitru Irimia sau Eugen Munteanu.

La momentul aniversar pe care îl trăiește, îi doresc Domnului Profesor Stelian Dumistrăcel sănătate și succes în finalizarea proiectelor științifice la care lucrează și îi urez să meargă pe urmele lui Mihai Șora, Neagu Djuvara sau Mircea Ionescu-Quintus, intelectuali care au depășit vârsta centenară!

La mulți ani, din toată inima, Domnule Profesor!